

בדומה לרבים מהציירים הבולטים בפלג הוואריסטי של הסוריאליזם כגון דאלי, מגריט ודאלו, מבין הסוריאליסטים המודרניים; ופוסלי, ארצימבולדו ואחרים מבין ציירי התקופות הקודמות, נזקק שמואל בק לשיטת ציור המקפידה על תיאור נטורליסטי-קיצוני, כשחווית המוזר והמופלא נובעת לא מאמצעי התיאור, אלא מעימות העצמים המהווים מושא התיאור ו/או מיצירת הקשרים מוזרים בין עצמים אלה. אגס - גם כשהוא מתואר באורח נטורליסטי קיצוני - אינו מוסר את התכנים אותם מנסה שמואל בק למסור; אגס, המתואר כאילו נעשה מאבן, גראניט או עץ - או אגס היוצר אסוציאציה למשהו אורגני, הזר לאגס רגיל - כבר מאפשר הפגשת הצופה עם המפליא והמוזר. למעשה, יש כמעט בכל ציוריו של שמואל בק התייחסות לעצמים במשמעות כפולה, כשתחומי כל אחת מהמשמעויות ניתנים להפרדה ותיחום בקלות יחסית. העצמים בציורו של שמואל בק אינם סימבוליים במשמעות הרגילה: בסימבול יש יותר משתי משמעויות וכל אחת מהמשמעויות אינה מוצהרת וקשה לרוב לתיחום. כאן אפשר למצוא את ההבדל הגדול הראשון בין ציורו של שמואל בק לבין זה של הסוריאליסטים: הסוריאליסטים עוסקים בסימבול, המגלם במוצהר תכנים אירציונליים שאינם ניתנים להעברה בכלים הגיוניים רגילים; שמואל בק עוסק יותר במטאפורות מאשר בסימבולים. יצירתו של שמואל בק, בניגוד לדרך יצירתם המוצהרת של רוב הסוריאליסטים, היא מודעת, שכלית במידה רבה וניתנת להיות מנוסחת בעקרונות חוץ-ציוריים. במילים אחרות: התוכן ביצירתו של בק נובע לא מהקומפוזיציה, מהצבע או מכל שימוש מיוחד באלמנטים הציוריים, אלא מההקשרים בין דימויים שונים, היוצרים הקשרים מושגיים מוזרים. מכאן גם החזרה המשתעשעת על המצאות מושגיות: אגס שהוא אבן, אגס שהוא סלע, אגס פצוע וזב דם, אגס מנופץ ונוזל, אגס שמתוכו מתגלגלים אגסים קטנים - וכך עד אין-סוף. בציורים מסוג זה יש, כמובן, הפגנת כוח טכנית (במובן "טכניקה" כפי שנתפסה במאה ה-18) והפתעה מסוימת - אפילו אווירה; אבל יש באווירה הרבה מעשי להטים שיש בהם משהו מריחו של קרקס ועושי נפלאותיו. ואם העיקרון נכון לגבי כל הציורים, יש בכל זאת מספר מוצגים שאווירתם חריפה הרבה יותר ולעיתים אפילו חריגה מהפשטות של המטאפורה: בציור "כ"מטרות" (בעיקר אם מתעלמים מדמויות האדם ההופכות ציור זה לשטחי משהו, ואפילו מהמטרות המצוירות עצמן!) יש אווירה כפייתית של קדרות, לחץ ואימה עתיקה, הנוצרת ממבוך שהוא נוף פנימי מעיק. דומה, שדווקא בציורים מסוג זה אפשר לקבל מושג של העולם אליו מפנה שמואל בק את עינו של הצופה בכל כוחו הקודר. הציורים האחרים (לדוגמא, האגסים למיניהם) שואבים גם הם משהו מכוחו של עולם זה, בו כל דבר הינו רב-משמעי ומייצג משהו אחר - אך במידה מועטת ביותר. בהקשר זה אפשר להזכיר את הפלירט ההומוריסטי של שמואל בק עם עולם "אמנות הפופ" - בציורים נוסח לוקאס קראנאך עם תוספת "פופ": עירום אישה קראנאכי אוחת סיגריה או לובשת גרביים

גבוהים וכחולים. לאמיתו של דבר, נראה לי ההומור בציורים אלה מפנה את לשונו לא רק ל"אמנות הפופ", אלא מהווה פארודיה חריפה למדי של שמואל בק על ציוריו של שמואל בק. בציורים אלה גם קורה מה שקורה בפארודיה טובה: הם חושפים בבהירות יתרה לא רק את השעשוע שב"פופ", אלא גם את "השיטה" בציוריו של בק.

חמישה ציורים

"חמישה ציורים" / הארץ / 10.5.68 / תע' קבוצתית / מוזיאון רמת-גן

אלכסנדר בוגן, ניסים זלאיט, שמואל טפלה, אדווין סלומון ומשה רוזנטליס אינם מופיעים תחת דגל רעיוני משותף, או נאבקים באתגר המהווה מכנה משותף לתערוכה. למעשה, אפשר להתייחס לתערוכה כאל חמש תערוכות יחיד שונות. ואם יש משהו משותף בין המשתתפים הרי יהיה זה מעין סולידיות והליכה "במסלול המרכזי": הציירים הקרובים למופשט אינם קיצוניים מדי בתחום זה ואלה העוסקים בציור פיגורטיבי אינם קיצוניים מדי בתחומם.

אלכסנדר בוגן מיוצג על ידי ציורים מופשטים, שבינתיים אינם בסגנון אחיד או בתפיסה הקשורה בכיוון אחד. ברוב הציורים מתרמזת הנטייה לחלוקה דינאמית של שטח הציור על ידי פסי צבע (לעיתים משיכת מכחול) רחבים ושוטפים, הקרובים ברוחם למבנים של סולאז' ופרנץ קליין. נדמה, שבינתיים לא הוציא אלכסנדר בוגן את מלוא המסקנות המתחייבות מאקספרסיוניזם מופשט מסוג זה: ניכרת מבוכה מסוימת בין עיצוב דו-מימדי ואפקטים תלת-מימדיים, הנוצרים בדיעבד; קיימת נטייה להיסחף לניסויים בחומריות, המהווים ניגוד לתנועתיות המרומזת באבחוח הצבע, וניכר עדיין ה"מטבח" ברבים מהציורים הפחות בולטים. ניסים זלאיט בונה את ציוריו ממשחקי חומריות וטקסטורה, המעובדים באורח אלגנטי ו"מתורבת" - לעיתים מתורבת יותר מדי, עד כדי איבוד העוצמה האפשרית בשימוש בחומריות. האווירה מפוייטת ומיופה, כשברקע אפשר להבחין בנטייה ליצור "אובייקט נאה בטעם טוב" עם התפייטות רומנטית. התוצאה: מוצרים דקורטיביים מאוד וסלוניים באופיים. שמואל טפלה ממשיך לפתח את הגוון האינטימי של אקספרסיוניזם מתון ופיוטי, המהווה המשך ישיר מהתפתחויות שנות העשרים של אסכולת פאריס היהודית, ומציוריו המאוחרים של סוטיין: ההפתעה בציוריו - בד מופשט, מקסים ורגיש בצבע ורוד, עם שתי משיכות מכחול כחולות. מעניין שבציור זה, שלכאורה הינו יוצא דופן ביצירתו של טפלה, מצליח האמן לסכם את האווירה הפיוטית הרכה המופיעה ברוב ציוריו הפיגורטיביים, מבלי לרמוז אפילו על מושא. אפשר להניח שציור זה הוא תוצאה של רגישותו הגוברת של טפלה לצבעוניות ומרקם. אין הכוונה לטעון כאן שציור זה "טוב" יותר מציוריו האחרים, אלא שנוצרת כאן אפשרות מעניינת מאוד להשוואה בין שני סוגי ראייה המתייחסים לתוכן אחד. משה רוזנטליס קרוב ברוחו לטפלה, אך בעוד שלטפלה יש נטייה לצמצם יותר ויותר